

กระบวนการเสริมสร้างสมรรถนะองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ :
กรณีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าแม่แฝกใหม่ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่

บุศรา ลิ้มนิรันดร์กุล¹ พุทธรักษ์ ยิบมันตะสิริ² และเฉลิมชนม์ บุญเกียรติสกุล¹

บทคัดย่อ

ชุมชนชายขอบพึ่งพิงทรัพยากรชีวภาพทั้งในพื้นที่ป่า และพื้นที่ลุ่มแนวชายป่าเพื่อสนับสนุนการพึ่งตนเองด้านอาหารและรายได้ การจัดการทรัพยากรโดยเฉพาะพื้นที่ป่าเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนจึงจำเป็นต้องดำเนินร่วมกันบนฐานของความรู้และกระบวนการทางสังคม

องค์กรท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การจัดการทรัพยากรร่วมกัน การจัดตั้งกฎระเบียบชุมชนในการพิทักษ์ผลประโยชน์ส่วนรวม การจัดให้มีการลงทุนทางสังคมเพื่อปรับปรุงฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น การร่วมแบ่งปันความรู้ในการจัดการทรัพยากร หรือการประสานงานกับผู้วางนโยบายและหน่วยงานภายนอกอื่นๆ ความเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ งานวิจัยได้ใช้กรณีศึกษา การอนุรักษ์ป่าแม่แฝกใหม่ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนาการเสริมสร้างสมรรถนะขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และ (2) ศึกษาและประเมินสมรรถนะขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการติดตามกระบวนการและกลไกการทำงานขององค์กรท้องถิ่นจากการจัดกิจกรรมเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกให้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากร ได้แก่ (1) การสร้างบทเรียนเสริมให้แก่เยาวชนเกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพในท้องถิ่น (2) การเดินป่าศึกษาทรัพยากรธรรมชาติ และ (3) ผลจากการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

การกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมจากหน่วยงานภายนอก ตลอดจนการมีโอกาสศึกษาดูงานจากพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากร เป็นผลให้องค์การบริหารส่วนตำบลแม่แฝกใหม่มีการจัดทำโครงการเพื่อนำมาดำเนินงานในชุมชน โดยนำความรู้จากการศึกษาดูงานเป็นแบบแผนในการปฏิบัติโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้เครือข่ายกลุ่มองค์กรชุมชนฯ ยังได้มีการจัดทำโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าบนฐานการเรียนรู้และรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อเสนอขอการสนับสนุนจากแผนงาน SGP PTF ประเทศไทย ภายใต้โครงการสหประชาชาติที่สนับสนุนโครงการขนาดเล็กของชุมชนในท้องถิ่น เพื่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ยั่งยืน ซึ่งการพัฒนาโครงการต่างๆ ขององค์กรท้องถิ่นดังกล่าวจะส่งผลให้เกิดความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, การเสริมสร้างสมรรถนะ, องค์กรท้องถิ่น, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : การอนุรักษ์ป่า

¹ ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

² ภาควิชาพืชไร่ และศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทนำ

การจัดการทรัพยากรชีวภาพป่า โดยมีฐานคิด และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน ทำงานร่วมกันหลายๆ ส่วน ในการเข้าใจฐานทรัพยากรของท้องถิ่น ซึ่งแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป รวมถึงสถานการณ์สภาพป่าของท้องถิ่นที่มีความอุดมสมบูรณ์และเสื่อมโทรมแตกต่างกัน ความหลากหลายทางชีวภาพของพรรณไม้ พืชอาหารจากป่าที่แตกต่างกัน ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้ให้ความสำคัญกับแนวความคิด 3 ส่วนหลักด้วยกัน ได้แก่ การเรียนรู้ขององค์กรท้องถิ่น ฐานทรัพยากรของชุมชน และกติกาที่ชุมชนสร้างขึ้นมาใช้ในชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ขององค์กรท้องถิ่น ด้านการจัดการทรัพยากรที่นำไปสู่ความยั่งยืนได้พิสูจน์แล้วในหลายพื้นที่ภาคีการทำงานร่วมกันของบุคคลหลายฝ่าย นับตั้งแต่ผู้ที่ได้รับผลกระทบและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผลกระทบเหล่านั้น และโดยเฉพาะความเข้าใจในปัญหาเดียวกันซึ่งมาจากการรับรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน ในกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ ซึ่งได้พัฒนาจากงานวิจัยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาที่เปิดโอกาสให้เกษตรกรได้เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา (Chambers, 1997, Pretty et al., 1995)¹ ระบบศาสตร์ (Checkland and Scholes, 1990)¹ เป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ รายละเอียดในการปฏิบัติได้นำไปใช้งานด้านในวิเคราะห์ระบบข้อมูลและองค์ความรู้ทางเกษตร (Engel and Solomon, 1994)¹ การนำไปใช้ให้ความสำคัญความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและการเรียนรู้เชิงสังคม (Daiels and Walker, 1996; Ramirez, 1999)¹ และด้านระบบชีววิทยา ได้รับการนำไปปฏิบัติในการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนิเวศน์เกษตร (Alteri, 1989, Conway 1985, Lightfoot et al., 1993)¹

Sange (1994) พัฒนาหลักการและแนวทางปฏิบัติ “องค์กรแห่งการเรียนรู้” ได้ให้ความสำคัญต่อกลุ่มหรือ องค์กร ในกระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน หรือสร้างเป้าหมายร่วมกัน โดยแต่ละคนต้องรับผิดชอบ สร้าง และพัฒนาการเรียนรู้จากความถนัดของตัวเอง (personal mastery) อย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้นำความรู้เหล่านั้นสนับสนุนองค์กรในการจัดการทรัพยากร โดยมองในการการทำงานที่นำมาสู่การปฏิบัติได้ในแต่ละบุคคล หรือเรียกแบบจำลองความคิด (mental model) ซึ่งมองภาพของป่าไม่ใช่การใช้ประโยชน์เฉพาะส่วนตน แต่มองป่าเป็นการสนับสนุนความอยู่รอดของชุมชนทั้งรุ่นปัจจุบันและอนาคต ซึ่งต้องจัดการเป็นกลุ่มโดยให้ความสำคัญกับการจัดสรรและความถนัดของแต่ละคน และที่สำคัญต้องมององค์ประกอบต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมและสัมพันธ์กับองค์ประกอบและปรากฏการณ์ต่างๆของทรัพยากรต่างๆที่พูดถึงการมองทั้งระบบ (Systems)

การกระจายอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในประเด็นของการมอบอำนาจการตัดสินใจไปยังระดับที่เหมาะสมนั้นประกอบด้วยแนวคิดที่เป็นเรื่องของกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตย ที่สำคัญ คือ การกระจายอำนาจการควบคุม การมีส่วนร่วมของประชาชน การให้อำนาจแก่ชุมชน การร่วมดำเนินการ และการเพิ่มขีดความสามารถ (นันทวัฒน์ และ แก้วคำ 2544) ซึ่งแนวคิดโดยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ผ่านมากมักเน้นเรื่องประสิทธิภาพการให้บริการ โดยมองว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยที่มีหน้าที่จัดการอำนาจอันวิเศษต่างๆ มากกว่าสถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่จากพระราชบัญญัติ 2542 การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

¹ อ้างโดย Lightfoot, 2001.

ไม่ได้จำกัดบทบาทเฉพาะด้านการบริการเท่านั้น ยังหมายรวมถึงการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมสัมพันธ์กันของหน่วยงานต่างๆ ซึ่งต้องอาศัยการปฏิบัติงานร่วมกันขององค์กร

การให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยตนเอง การพัฒนาชุมชนแนวใหม่นี้ จึงเป็นการทำให้ชาวบ้านรู้จักวิเคราะห์ถึงสภาวการณ์ที่ตนเองเป็นอยู่ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง การมีส่วนร่วมของชุมชนในงานพัฒนาชุมชน ในขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ 1) การตัดสินใจร่วมกัน 2) การดำเนินการร่วมกัน 3) การได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน และ 4) การประเมินผลร่วมกัน ปธาน (2527) และคณะกล่าวว่า การเกิดองค์กรชุมชนในการอนุรักษ์ป่ามีเงื่อนไขหลักอยู่ 2 ประการคือ เงื่อนไขที่เกิดขึ้นจากภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชนที่มีผลกระทบต่อชุมชน เงื่อนไขภายในชุมชนคือการได้รับประโยชน์จากป่าทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งประโยชน์อาจเป็นทั้งด้านเศรษฐกิจหรือผลประโยชน์ทางสังคม รวมทั้งบทบาทและความสามารถของผู้นำ ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญในการกระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า ส่วนเงื่อนไขภายนอกชุมชน คือ การกระทำของคนบางกลุ่มและมีผลทำให้คนในชุมชนเดือดร้อน ทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากร เกิดการบุกรุกทำลายป่า ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน รวมทั้งบทบาทของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานภายนอกที่ทำให้เกิดองค์การอนุรักษ์ป่าในชุมชน (ชอบ และ คณะ 2535)

ฐานทรัพยากร โดยทั่วไปจะกล่าวถึง ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นตามธรรมชาติ อันได้แก่สภาพป่า และประเภทของป่าต่างๆ ในท้องถิ่น แต่ฐานทรัพยากรนี้ยังเกี่ยวข้องกับ ทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งถือว่ามีส่วนสำคัญในการผลักดัน และดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และการเข้าถึงการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกต้องโดยมีอาศัยฐานกระบวนการกลุ่มกับการจัดการ ฐานทรัพยากรดังกล่าวรวมถึง ผู้รู้ของชุมชน ผู้ให้การสนับสนุน อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำกลุ่มต่างๆ รวมถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ฯลฯ อย่างไรก็ตามฐานทรัพยากรด้านความรู้เป็นส่วนสำคัญในการจัดการทรัพยากร ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำเป็นต้องเข้าใจถึงสถานภาพของสภาพท้องถิ่นตนเองทั้งทรัพยากรบุคคลและองค์ความรู้ในท้องถิ่น สภาพความอุดมสมบูรณ์ หรือสภาพความเสื่อมโทรมที่แตกต่างกันของป่า และความหลากหลายทางชีวภาพที่แตกต่างกัน

ความเข้าใจในเรื่องสภาพป่าตามธรรมชาติ โครงสร้างของป่า การฟื้นตัวของพันธุ์ไม้ในป่า การผสมผสานความหลากหลายในระบบนิเวศในลักษณะที่เกื้อกูลพึ่งพากันและกัน และยังคงอาศัยอาศัยผู้รู้ในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากป่า มีประสบการณ์ รวมทั้งกลุ่มองค์กรภายในชุมชน ที่มีผลประโยชน์ร่วมกันในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

กติกาทางสังคม (ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ) การจัดการกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชนกับป่า เป็นเงื่อนไขสำคัญเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างเหมาะสม ซึ่งแต่ละชุมชนมีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม และจำเป็นอย่างไรที่ระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ จะต้องได้รับการยอมรับจากสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากชุมชนรอบข้าง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการละเมิดกฎระเบียบของแต่ละชุมชน และหากได้รับการยอมรับจากระบบราชการ ก็จะมีส่วนทำให้การจัดการป่าของชุมชนเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

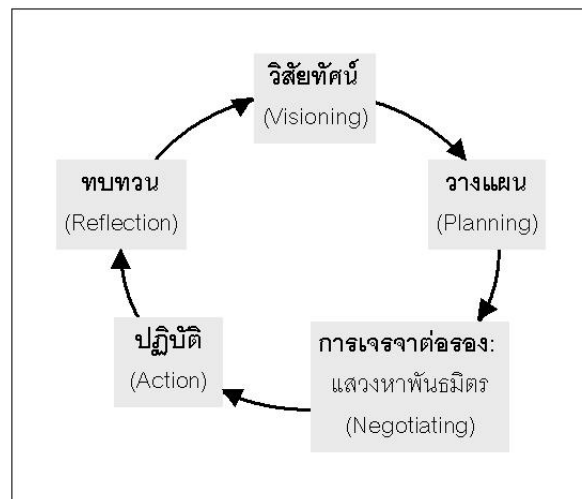
จากแนวคิดการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนดังกล่าวจะต้องมีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์เรียนรู้ปัญหา ร่วมหาแนวทางแก้ไข การจัดระเบียบชุมชน จัดระเบียบองค์กร การเคารพ และให้ความสำคัญกับความรู้อันเป็นพื้นฐานในการจัดการทรัพยากร เป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้การฟื้นฟูป่าเกิดความสำเร็จได้

งานวิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสมรรถนะขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และประเมินสมรรถนะขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีเป้าหมายเพื่อนำไปสู่การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนโดยการเพิ่มสมรรถนะขององค์กรท้องถิ่นและศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนและองค์กรกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้

วิธีการศึกษา/วิเคราะห์

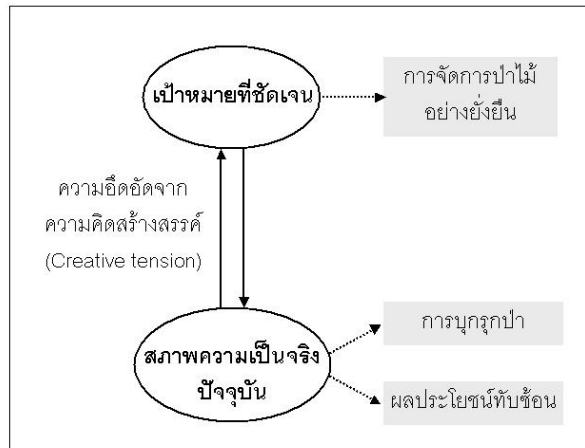
พื้นที่วิจัยใน ต. แม่แฝกใหม่ อ. สันทราย จ. เชียงใหม่ และการวิจัยเชิงลึกในพื้นที่ หมู่ 6 7 8 10 11 13 โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติ (Action research)* โดยใช้กรอบวิจัยตามวัฏจักรการเรียนรู้ (Lightfoot et al., 2001) โดยเริ่มจากการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน วางแผน แสวงหาพันธมิตร ปฏิบัติ และทบทวน ดังภาพที่ 1

อย่างไรก็ตาม สภาพความเป็นจริงในพื้นที่ป่าแม่แฝกใหม่ยังสภาพการเข้าจับจองพื้นที่ป่าโดยการอพยพจากทั้งภายนอกและภายในหมู่บ้าน และการมีผลประโยชน์ทับซ้อนของกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับพื้นที่ที่ยังมีสภาพที่แตกต่างและช่องว่างจากเป้าหมายที่ชัดเจน (การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน) หรือที่เรียกว่า ความอึดอัดจากความคิดสร้างสรรค์ (Creative tension) ช่องว่างระหว่างวิสัยทัศน์กับสภาพความเป็นจริงโดยทั่วไปก่อให้เกิดความเครียดหรือความอึดอัด แต่บุคคลที่ได้ฝึกฝนทักษะแห่งตนจนแก่กล้าจะสามารถเปลี่ยน พลัง จากพลังเชิงลบของช่องว่างนี้ให้เป็นพลังบวก กลายเป็นพลังเพื่อการเปลี่ยนแปลง (วิจารณ์, 2547) ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 1 วัฏจักรการเรียนรู้ (ดัดแปลงจาก Light foot et al. 2001)

* งานที่มีเป้าหมายประสงค์เพื่อการเปลี่ยนแปลงในขณะเดียวกันและมีการกำหนดแผนวิจัยโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติซึ่งเป็นโครงการจำเพาะ (specific) และจำเป็นต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับหลายส่วน (stakeholders)

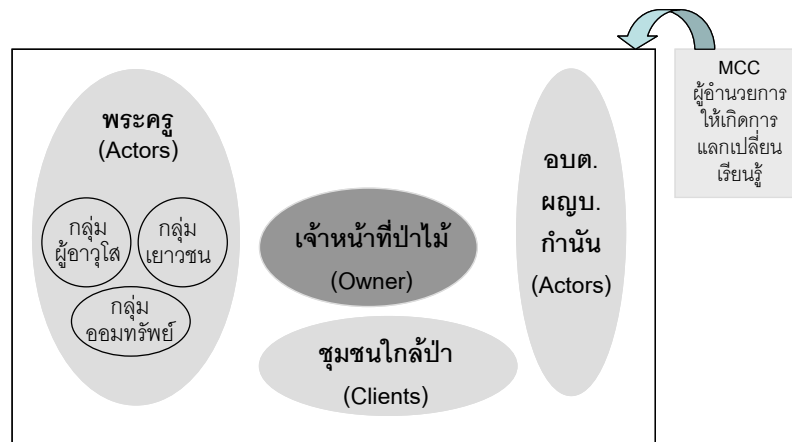

ภาพที่ 2 ความตึงเครียดจากวิสัยทัศน์ (ปรับปรุงจาก วิจารณ์, 2547)

งานวิจัยนี้ได้ติดตามกระบวนการเรียนรู้และการเสริมสร้างสมรรถนะขององค์กรท้องถิ่น ประกอบด้วยหลายกิจกรรม ได้แก่การติดตามกลไกการทำงานขององค์กรท้องถิ่น การเดินป่าศึกษาทรัพยากรชีวภาพท้องถิ่น การเสริมสร้างบทเรียนแก่เยาวชนภาคฤดูร้อน และการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการป่าโดยชุมชน บ้านทุ่งยาว จังหวัดลำพูน และการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกรที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ 6 7 8 10 11 และ 13 และอบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่มต่างๆ โดยการสำรวจพื้นที่การใช้คำถามปลายเปิด การตั้งคำถามและโจทย์เพื่อสะท้อนความคิดเห็น และการใช้เวทีประชุมกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อเกิดการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาพร้อมกัน นอกจากนี้ยังรวมถึงการแลกเปลี่ยนดูงานในพื้นที่ที่มีการจัดการทรัพยากรป่า และพูดคุยกับเกษตรกรที่มีสภาพปัญหาใกล้เคียงกันคล้ายคลึงกับพื้นที่แม่แฝกใหม่ เพื่อให้กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้าใจบริบทที่ชัดเจน และเป็นแนวทางในการกระตุ้นการเรียนรู้ขององค์กรเพื่อกระบวนการวางแผนนโยบายในทางปฏิบัติร่วมกัน และในการวิเคราะห์นั้นได้นำเอาการวิเคราะห์เชิงนิเวศน์เกษตร (Agro-ecosystem analysis) และการเสวนาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายภาคส่วน (Multi-stakeholder dialogue) มาประยุกต์ใช้ในขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรม

ผลการศึกษา

การดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติ ซึ่งกระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันนั้นมีความสำคัญเนื่องจากต้องมีการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ดังนั้นจะพบว่าข้อมูลของชุมชนในด้านต่างๆ มีส่วนสำคัญที่ช่วยในการวางแผนและตัดสินใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจความหลากหลายชีวภาพป่า การระบุผู้รู้ในท้องถิ่น ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ และผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนต่างๆ ซึ่งในกระบวนการและขั้นตอนในการกำหนดวิสัยทัศน์นั้นใช้เวทีในการแสดงความคิดเห็น (Shared vision) และให้เห็นความสำคัญของระบบและปรากฏการณ์ เพื่อสามารถที่ต้านแรงสะท้อนจากภายนอกเป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยมีทีมวิจัยเป็นผู้อำนวยความสะดวกเปลี่ยนแปลงเรียนรู้ (facilitator) ในแต่ละเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือที่เรียกกันว่าการเปิดพื้นที่ทางสังคม (social platform) ภาพที่ 3

ภาพที่ 3 พื้นที่ทางสังคมที่เปิดโอกาสให้องค์กรท้องถิ่นได้เข้ามามีเวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน

บทบาทของกลุ่ม/องค์กรในต.แม่แฝกใหม่

องค์กรท้องถิ่นหมายถึงองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาท้องถิ่น ได้แก่ กลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง และกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และองค์กรบริหารส่วนตำบล พบว่าองค์กรท้องถิ่นมีความสำคัญและมีหลายส่วนเกี่ยวข้องดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายภาคส่วน

กลุ่มที่เกี่ยวข้อง	ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
กลุ่มที่ได้รับประโยชน์และเสียประโยชน์ (Clients)	ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง และลูกหลาน
กลุ่มผู้มีอำนาจทางนโยบาย (Actors)	อบต กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระครู
กลุ่มผู้มีอำนาจทางกฎหมาย (Owner)	เจ้าหน้าที่ป่าไม้

- องค์กรบริหารส่วนตำบลแม่แฝกใหม่ มีส่วนสำคัญในการวางกรอบนโยบายที่สอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรของชุมชนและตอบสนองต่อนโยบายของภาครัฐ รวมถึงการติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐ เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัด เป็นต้น พร้อมทั้งทำหน้าที่ลดความขัดแย้งการใช้ทรัพยากรพื้นที่ป่าของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในหมู่บ้าน
- สถาบันสงฆ์ภายใต้การนำของพระครูสมุห์หิเวียร เจ้าอาวาสวัดเจติย์แม่ครัว ต.แม่แฝกใหม่ ในฐานะของที่ปรึกษาเครือข่ายองค์กรชุมชนฯ มีเครือข่ายของพระนักพัฒนาภาคเหนือ ทำให้เกิดการเชื่อมโยงกับภายนอก และเป็นสื่อกลางในการประสานงานระหว่างกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานจากภายนอก เช่น สถาบันการศึกษา เป็นต้น
- เครือข่ายองค์กรชุมชนต.แม่แฝกใหม่ อันได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มสังฆะออมทรัพย์ กลุ่มแสงเทียน ฯลฯ การประชุมเป็นประจำทุกเดือนของกลุ่มเครือข่ายองค์กรฯ ได้เปิดเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และกระจายข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิก อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ในการแสวงหาผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ และเป็นตัวแทนในการขยายผลสู่สมาชิกในชุมชน

กิจกรรมเสริมสร้างความตระหนักในการจัดการทรัพยากรชีวภาพป่าด.แม่แฝกใหม่

กิจกรรมการจัดการทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ป่าด.แม่แฝกใหม่ที่เกิดขึ้นตั้งแต่เดือนตุลาคม 2547 – กันยายน 2548 ที่ผ่านมามีสามารถจำแนกตามผู้อำนวยการให้เกิดกิจกรรมได้ 2 ประเภท ได้แก่ (1) กิจกรรมที่เกิดจากการเคลื่อนขององค์กรภายในชุมชน และ (2) กิจกรรมที่เกิดจากการผลักดันของหน่วยงานภายนอก เช่น ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร (ศวพก.) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น

กิจกรรมที่เกิดจากการเคลื่อนขององค์กรในชุมชนมาจากกลุ่มหลัก 3 กลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มพลังชุมชนที่ผลักดันให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มเยาวชน โดยมีสถาบันสงฆ์เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงกับสมาชิกในชุมชนนอกเหนือจากกลุ่มองค์กรเครือข่ายฯ และหน่วยงานภายนอก การศึกษาดูงานจากภายนอกได้เปิดโอกาสในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และนำความรู้ที่ได้จากภายนอกมาปรับใช้ในชุมชน ดังจะเห็นการเปลี่ยนแปลงภายหลังจากการจัดกิจกรรมต่างๆ (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 การจัดการทรัพยากรชีวภาพและการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนภายหลังจากการเกิดกิจกรรม

กิจกรรม	การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง							หน่วยงานภายนอก
		สถาบันสงฆ์	อบต.	ผู้นำชุมชน	ออมทรัพย์	ผู้สูงอายุ	แม่บ้าน	เยาวชน	
การศึกษาดูงานการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าในกิจกรรมธรรมชาติอนุรักษ์ อ.แม่จิม จ.น่าน (22-23 มกราคม 2548)	การจัดทำพิธีบวชป่าชุมชนครั้งแรกในพื้นที่หมู่ 8 จำนวน 50 ไร่	✓		✓	✓	✓	✓		เครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ และ ศวพก.
กิจกรรมการบวชป่า (2 ก.พ. 2548)	การกำหนดพื้นที่บวชป่าในพื้นที่อื่นที่มีพื้นที่เขตติดต่อบป่าและกิจกรรมการปลูกป่า	✓	✓	✓	✓	✓	✓		เครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ และศวพก.
กิจกรรมนอกหลักสูตรภาคฤดูร้อน (กิจกรรมเดินป่าและศึกษาความหลากหลายของอาหารจากป่าในตลาดชุมชน (28 เม.ย – 2 พ.ค. 2548)	การบรรจุกิจกรรมการเรียนรู้กับป่าในหลักสูตรภาคฤดูร้อนของอบต โดยมีผู้รู้ท้องถิ่นเป็นวิทยากรร่วมกับครูอาสา		✓	✓	✓	✓	✓	✓	ศวพก.
การศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรชีวภาพป่าบ้านจำบ้านทุ่งยาว ต.ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูน (12 มิถุนายน 2548)	- การจัดทำแนวเขตป่าชุมชนที่ชัดเจน - การปลูกป่าในพื้นที่หมู่ 13 จำนวน 207 ไร่	✓	✓	✓	✓		✓	✓	ศวพก.

ผลการดำเนินงานติดตามงานในปี 2548 มีดังนี้:

ผลการประชุมกลุ่มว่าด้วยการจัดการพื้นที่ป่าอย่างยั่งยืน โดยชุมชนได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน เพื่อฟื้นฟูสภาพป่ากลับคืนสู่ธรรมชาติ และการจัดระเบียบระบบการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เช่น ชุมชน หมู่ที่ 13 ได้กำหนดพื้นที่ป่าชุมชนอย่างชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดกฎกติกาและแผนงานอนุรักษ์และป้องกัน ซึ่งได้ผนวกเอามิติด้านวัฒนธรรมและศาสนา มาเป็นกระบวนการหนึ่งของการขับเคลื่อน เช่น ชุมชนได้กำหนดการจัดตั้งศาลเจ้า พิธีบวชป่า และการปลูกป่า โดยใช้ชนิดไม้ในท้องถิ่น

ชุมชนได้จัดทำป้ายแสดงป่าชุมชนและปักตามแนวเขตป่าชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ผ่านการบุกรุกจากบุคคลภายนอกและในตำบล พร้อมทั้งได้ปลูกป่าในพื้นที่ดังกล่าว จำนวน 207 ไร่

การจัดพิธีกรรมบวชป่าชุมชน ได้ดำเนินการเป็นครั้งแรกในพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 50 ไร่ ของหมู่ 8 โดยมีผู้เข้าร่วมประกอบด้วยกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ และต่อมาได้ขยายผลไปยัง 6 หมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดต่อกับเขตป่า

กลุ่มต่างๆ ร่วมกับ อบต. ได้จัดทำโครงการดูงานนอกพื้นที่ โดยเข้าศึกษาพื้นที่ประสบความสำเร็จในการจัดการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนที่บ้านทุ่งยาว ต.ศรีบัวบาน จ.ลำพูน มีผู้เข้าร่วมศึกษาดูงานรวม 75 คน

โครงการฟื้นฟูพื้นที่ป่าโดยชุมชน ได้รับการสนับสนุนจาก อบต. เป็นเงิน 22,500 บาท นอกจากนี้ สถาบันสงฆ์ภายใต้การนำของพระครูสมุหวิเชียร เจ้าอาวาสวัดเจติย์แม่ครัว ต.แม่แฝกใหม่ จ.เชียงใหม่ ได้จัดทำโครงการเสนอต่อ UN (ประเทศไทย) และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจำนวน 999,300 บาท ภายใต้แผนงาน SGP PTF

สรุป

ในปี 2548 ได้มีการตื่นตัวและรับรู้ พร้อมทั้งเกิดการเคลื่อนไหวทางประชาสังคม ในเรื่องการฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่ป่าตำบลแม่แฝกใหม่ อย่างเป็นทางการมากขึ้น องค์กรท้องถิ่น มีความมุ่งมั่นที่จะจัดทำกิจกรรมฟื้นฟูป่าชุมชนเพื่ออนาคต โดยการมีส่วนร่วมของหลายภาค/ส่วน เช่น อบต. สถาบันสงฆ์ และกลุ่มชุมชนระดับหมู่บ้าน

ชุมชนได้ปรับใช้หลายยุทธวิธีในกระบวนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชุมชน เช่น การใช้มิติทางศาสนา และวัฒนธรรมผูกกับความเชื่อทางธรรมชาติของชุมชน การใช้เจรจาและการสร้างภาคีพันธมิตรกับหน่วยงานภายนอก พร้อมทั้งการปรับแผนประจำปีขององค์กรส่วนท้องถิ่น การแสวงหาแหล่งทุนจากภายในและภายนอกเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนแนวคิดและกิจกรรมต่างๆ การใช้ประโยชน์จากผู้รู้ในท้องถิ่นเป็นวิทยากร ให้ความรู้ เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้แก่เยาวชน

ในปี 2548 ได้เห็นการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด ระหว่างชุมชนกับสถาบันสงฆ์ ในด้านกาฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่ป่า ซึ่งสถาบันสงฆ์ในท้องถิ่นเป็นสมาชิกในเครือข่ายฝ่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ

กระบวนการกำหนดนโยบายและแผนงานด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่ป่าอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ มีผลประโยชน์เชิงทับซ้อน เนื่องจากการบุกรุกการใช้พื้นที่ป่าเป็นปัญหาเรื้อรังมานาน กระบวนการทางสังคมเปิดเวทีและขยายโอกาสให้สมาชิกในชุมชนพื้นที่ ได้มีส่วนร่วมเจรจา แสดงความคิดเห็น และถกเถียง เป็นกลยุทธที่ลดภาวะความขัดแย้งอย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- Lightfoot, C., M. Fernandez, R. Noble, R. Ramirez, A. Groot, E. Fernandez-Baca, F. Shao, G. Muro, S. Okelabo, A. Mugenyi, I. Bekalo, A. Rianga, and L. Obare. 2001. A learning approach to community agroecosystem management. In Flora, C. (Eds.). Interactions between agroecosystems and rural communities. New York, USA: CRC Press LLC. pp. 131-155.
- ชอบ นาสุวิวงศ์ ฉวีวรรณ เจริญศิลป์ และ ปรัชญา นามวงศ์. 2535. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและเกษตรกรรมยั่งยืน. สถาบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายทางชีวภาพ, กรุงเทพฯ.
- ชูชัย ภักดี. 2542. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตที่ยั่งยืนของชุมชน. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- นันทวัฒน์ บรมานันท์ และ แก้วคำ ไกรสรพงษ์. 2544. การปกครองส่วนท้องถิ่นกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ. หน้า 100-148.
- ปธาน ผลพิมพ์. 2527. โครงการวิจัย เรื่อง รูปแบบองค์การบริหารการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำของไทย. สถาบันวิจัยและพัฒนา, กรุงเทพฯ.